

PB095 - Úvod do počítačového zpracování řeči

Luděk Bártek

Fakulta Informatiky
Masarykova Univerzita
Brno

podzim 2014

Obsah

- 1 Organizace předmětu
- 2 Stručná historie zpracování zvuku a řeči
- 3 Akustika

Cíle předmětu

Seznámení s oblastmi:

- digitálního zpracování zvuku
  - v časové oblasti
  - ve frekvenční oblasti
  - převod signálu z časové do frekvenční oblasti
- syntézy řeči
- rozpoznávání řeči
- dialogových systémů

Organizace předmětu

- Dvuhodinová přednáška
- Možnosti zakončení:
  - zkouška - písemka + ústní zkouška, termíny budou vypsány v IS MU během prosince
  - kolokvium - ústní rozprava na danou prakticky orientovanou otázku z oblasti zpracování zvuku
  - zápočet - závěrečný test během zkouškového období

Vyučující

- Luděk Bártek
- e-mail: bar@fi.muni.cz
- kancelář: A209
- konzultace viz osobní stránka v ISu
(<https://is.muni.cz/auth/osoba/2154#vyuka>)

Doporučená literatura

- J. Psutka et al, Mluvíme s počítačem česky, Academia 2006
- J. Psutka, Komunikace s počítačem mluvenou řečí, Academia, Praha, 1995
- Z. Kotek, V. Minařík, Metody rozpoznávání a jejich aplikace, Academia, Praha, 1993
- T. Dutoit, An introduction to Text-to-Speech Synthesis, Kluwer Acad. Publ., 1999
- M. R. Schroeder, Computer Speech, Springer 1999
- Původní stránky předmětu
(<http://www.fi.muni.cz/~kopecek/upzr.htm>) doc.
Kopečka
- Stránky Voice Browser Activity (<http://www.w3.org/Voice>)

Zpracování řeči a přirozeného jazyka na FI MU

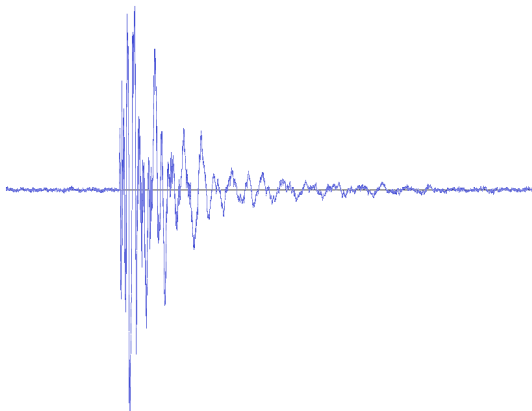
- Laboratoře LSD, NLP
- <http://lsd.fi.muni.cz/>
- <http://nlp.fi.muni.cz/>

Co je to zvuk?

- Akustický signál.
- Jedná se o kmitavý pohyb molekul pružného prostředí.
  - vzduch
  - voda
  - kov
  - ...
- Vyvolán odporem prostředí - vede k opakovanému stlačování prostředí.
- Podrobněji v části fyzikální akustika.

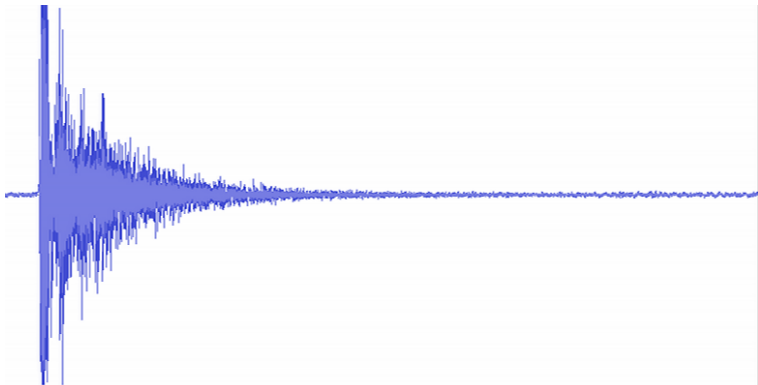

Ukázka zvuku

Zvuk klepnutí na plastové tělo počítače
(images/klepnuti-plast.wav)

Ukázka zvuku

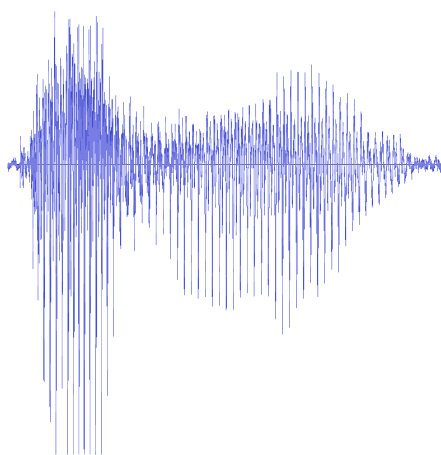

Zvuk tlesknutí (images/tlesknuti.wav)

Co je to řeč?

- Akustický signál a gesta sloužící ke komunikaci.
- Obsahuje definované vzory (slova), která jsou dána jazykem.
- Velmi rozvinutý u člověka.
  - Příznaky schopnosti tvorby artikulované řeči již u Australopitéka (-3 milióny let).
  - Slouží ke sdělování: myšlenek, pocitů, emocí, ...
    - myšlenek - "Dnes budeme probírat láčkovce."
    - pocitů - "Je mi krásně.", "Radši se ke mně ani nepřibližuj!", ...
    - emocí - "Au!", "Jé!",
- Určité formy akustické komunikace (řeči) lze pozorovat i u dalších vyšších živočichů:
  - způsob zajištění kooperace při získávání obživy (delfín, vlk, ...)
  - vábení partnera (jelen, ...)
  - vyjádření emočních stavů (pes, opice, ...).
  - ...

Ukázka řeči

Zvukový záznam (images/ahoj.wav)

Studium řeči

- fyzika - akustika
- biologie - medicína (fyziologie, fyziologická akustika)
- jazykověda - fonetika

Přehled historie zpracování a napodobování řeči

- Schopnost artikulované řeči - australopitekus - cca. -3 000 000 let
- Starověk - budování mluvících soch
- Galileo Galilei - souvislost mezi tónem a frekvencí
- 1779 - Christian Gottlieb Kratzenstein - systém rezonátorů pro samohlásky a, e, i, o, u

Přehled historie zpracování a napodobování řeči

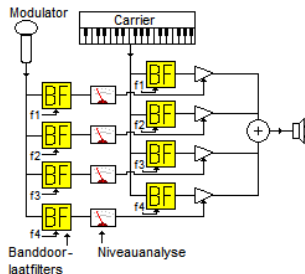
- 1791 - (Johann) Wolfgang von Kempelen (de Pázmánd) - první mechanický řečový syntetizér

- 1835 - zrekonstruován a upraven Wheatonem - navíc pružná "ústní dutina".
- 1846 - J. Faber - mluvící stroj Euphonia

Přehled historie zpracování a napodobování řeči

- 1937 - R. R. Riesz - mechanický mluvící stroj
- 1939 - H. Dudley
  - VODER - elektromechanický řečový syntetizér
  - VOCODER - systém pro kódování a přenos řeči

- 50. léta 20. století - syntéza ve frekvenční oblasti
  - později v časové oblasti
- 70. léta 20. století - počítačové zpracování zvuku

Historie analýzy řeči

- 19. století porozumění principů tvorby a zpracování řeči (rezonanční teorie, základy fonetiky):
  - J. B. Fourier - Fourierova věta
    - principy spektrální analýzy zvuku
  - H. Helmholtz
    - fyziologie vnímání hudby
    - Helmholtzův rezonátor

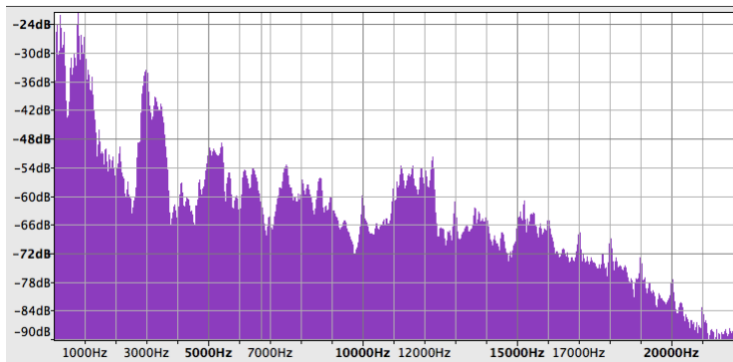

- J.R. Ewald - fyziologie sluchu.

Historie analýzy řeči

- Dvacáté století:
  - 1924 - spektrální analýza řeči na bázi formantové analýzy samohlásek
  - Vokodéry - komprese řečového záznamu
  - 1946 - 47 zařízení pro grafické zobrazení řeči
  - 2. polovina 20. století - intenzivní rozvoj teorie a počítačových aplikací

Spektrum zvuku

Textová data k obrázku. (images/spektrum-a.txt)

Současnost

- Syntéza řeči:
  - komerční TTS:
    - AT&T Natural Voices
    - IBM Research TTS
    - Loquendo TTS
  - nekomerční TTS:
    - MBrola
    - Festival
    - Demosthenes

Současnost

- Rozpoznávání řeči:
  - izolovaných slov
  - souvislé promluvy
    - komerční: Dragon, ViaVoice Desktop Products
    - nekomerční: Sphinx4, ...
- Dialogové systémy
  - Infocity Liberec (TU Liberec, Prof. J. Nouza), v letech 1998 — 2001 na dostupne na tel. 485353100
  - MIT Cambridge, Spoken Language System Group
    - Aktuální seznam veřejně dostupných projektů viz <http://web.sls.csail.mit.edu>
  - ...

- Syntéza a rozpoznávání řeči
  - Demosthenes
  - NLP - čeština pro syntetizér MBrola - využit řečový korpus CLAP
- Asistivní technologie:
  - Audi-C - dialogové programování v C++
  - Audis - řečový hypertextový prohlížeč
  - ...
- Dialogové systémy
  - WebGen (<http://lsd.fi.muni.cz/webgen/>) - dialogové generování webových prezentací
  - GATE (<http://lsd.fi.muni.cz/gate/>) - dialogové kreslení obrázků, dialogové prohlížení obrázků, zvukové zobrazení obrázků
  - ...
- Spolupráce s laboratořemi NLP, VR, ...

Akustika

- Z řeckého akustikos - vztahující se k slyšení.
- Věda zabývající se zvukem.
- Akustika zkoumá zvuk z hlediska:
  - fyzikálního (fyzikální akustika) - zvuk jako fyzikální vlnění
    - rychlost šíření, vztah mezi různými fyzikálními veličinami zvuku, šíření zvuku, ...
  - fyziologického (fyziologická akustika) - tvorba a vnímání řeči u člověka
  - hudebního (hudební akustika) - zvuky a jejich kombinace s ohledem na potřeby hudby
    - jak lidem zní kombinace a sekvence zvuků a tónů, ...
  - molekulárního (molekulární) - vztah molekulární struktury a akustických vlastností
    - k měření se využívá hyperzvuk (>100 MHz).
  - zpracování zvuku na počítači (počítačová akustika) – digitální zpracování zvuku.

Akustika

dokončení

- Během semestru se budeme zabývat:
  - fyzikální akustikou
  - fyziologickou akustikou
  - počítačovou akustikou